

JAHON IQTISODIYOTI VA XALQARO IQTISODIY MUNOSABATLAR

Baxtiyorov Javohirbek Jaxongirovich

O'zbekiston milliy universiteti

Ijtimoiy fanlar fakulteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Insoniyat yashash tarsi va farovon turmush tarzida hayot kechirishi uchun asosiy kerak bo'ladigan resusrlarni iqtisodiy masalalar hal etadi va iqtisodiy sohalar nazorat qiladi. Ushbu maqolada muallif jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiyot munosabatlarning o'rni ijobiy va salbiy ta'sirlari haqida so'z yuritadi.

Kalit so'zlari: Jahon iqtisodiyoti, moliyaviy hayot, farovonturmush, jahon iqtisodiy hamjamiyati, xalqaro iqtisodiyot, yagona istiqbol, xalqaro iqtisodiy hamkorlik.

Dunyoda ko'plab davlat jamg'arma fondlaridan foydalanmoqda. Asosan tejamkorlik nispati quyu saviyada bo'lgan davlatlarda, iqtisodiy rivojlanish va taraqqiyot, uzoq muddatli sarmoya kiritishga to'g'ridan hissa qo'shmoqda. Xom ashyo va xom ashyodan tashqari manbalari sifatida ikki tur mablag' fondi mavjud. Sarmoya manbai jihatidan neft va gaz kabi tabiiy manbalarning eksportidan kelgan daromaddan tashkil topgan manbalar xom ashyo fondi, tashqi tijoratdan kiritilgan tijoriy hisobning saldosi, xususiylashtirish, dollar va valyuta zaxiralari kabi manbalar esa xom ashyodan tashqari hisoblanadi.

Dunyoda eng yirik xom ashyo manba fondiga ega bo'lgan, tabiiy zaxiralar jihatidan boy bo'lgan Norvegiya, Saudiya Arabiston, Quvayt, Birlashgan Arab Amirliklari, Qatar va Rossiyadir. 847,6 milliard dollarlik sarmoya fondiga ega bo'lgan davlat Norvegiyadir. Norvegiya jamg'arma fondi bilan Nestle, Royal Dutch Shell, Apple, Roche Holding, Novartis, Alphabet va Microsoft kabi yirik shirkatlarga investitsiya kiritmoqda.

Xitoy, Gongkong va Singapur kabi davlatlarda esa tashqi savdo aylanmasidagi joriy hisob profitsiti bilan maydonga kelgan xom ashyodan boshqa fondlar ham mavjud. Ushbu davlatlar orasida 813,8 milliard dollar bilan eng ulkan xom ashyodan tashqari boylikka ega bo'lgan Xitoy, sarmoyasini Yangi Ipekyo'li Say-harakati va Osiyo Infratuzilma Banki loyihalariga kiritmoqda.

Mavjud vaziyatda faoliyat olib borgan Mablag' Fondlarining maqsadi, iqtisodiy o'sish va milliy farovonlikni muhofaza etib kelajak avlodlarga yetkazish,

makroiqtisodiy siyosat bilan moliyaviy barqarorlik o'rnatish va iqtisodiy taraqqiyotni dastaklash sifatida o'nga chiqmoqda. Mablag' Fondlarining o'lka iqtisodiyotiga qo'shgan hissalarini esa har sohada o'zini ko'rsatmoqda. Asosan rivojlanayotgan o'lkalarda sarmoya kirishida o'n oyoq bo'lgan fondlarning shuningdek ichki va tashqi o'zgarishlarga qarshi o'lka iqtisodiyotini kuchlantirgani bilinmoqda. Bu bilan bir qatorda ulkan loyihalarga moliya va moliya tizimiga naqt likvidatsiya ta'min etib bozor muvozanatini muhofaza etgan mablag' fondlariga diqqat qaratmoqda.

Ham rivojlangan ham rivojlanayotgan o'lka iqtisodiyoti uchun ahamiyati ortib borayotgan Mablag' Fondlari 2016 yilidan e'tiboran 7,4 trillion dollar o'sgan. Dunyoda 40 dan ziyod davlatda taxminan 80 ga yaqin bo'lgan Mablag' Fondlari tabiiy zaxiralarga ega Yaqin Sharq va O'rta Osiyo bilan eksport va moliya markazlarga e'tibor berib Uzoq Sharqga tomon siljimoqda.

G-20 davlatlari orasida Turkiyadan tashqari hamma o'lkada bo'lgan Mablag' Fondi, 2016 yili 26 Avgust kuni esa qurilishi tamomlanib Turkiyada ham kuchga kirgandir. Ushbu fondning qurilish uchun mablag', xususiylashtirish fondi tomonidan ta'minlangan bo'lib, Bosh vazirlikka bog'li faoliyat yuritmoqda.

Turkiya Mablag' Fondi bilan rivojlanayotgan davlatlarda tez-tez uchrab turgan sarmoyani orqaga qaytishini oldini olish, buyuk infratuzilma va energiya loyihalari uchun moliyaviy dastak, Islomiy moliyaviy manbalardan foydalanishni ko'paytirish, iqtisodiy rivojlanishga ijobiy hissa qo'shish va tejamkorlik hajmini orttirish mo'ljallanmoqda.

Turkiya mablag' fondining asosan taraqqiyotining lokomotivi bo'lgan real sektor sarmoyalariga, strategik ahamiyatga ega shirkatlarga moliyaviy ko'mak berib iqtisodiy rivojlanishning yo'lini ochib, iqtisodiy o'sish va davomli rivojlanishni ta'minlab iqtisodiy barqarorlik o'rnatishga manba yaratishi kutilmoqda. Turkiyada vujudga kelgan Mablag' Fondlaridan farqli o'laroq xom ashyo bo'lgani uchun rivojlanayotgan davlatlarning diqqatini o'zini jalb etmoqda.

Xom ashyodan va joriy hisobning saldosi bilan kelgan daromadning, uzoq muddatda o'lka iqtisodiyiga ijobiy hissa qo'shish maqsadi bilan vujudga kelgan Mablag' Fondi, qator rivojlangan va rivojlanayotgan o'lkalarda uzoq yillardan beri foydalanilmoqda. Bu nuqta-i nazardan Mablag' Fondini tashkil etgan manbalar Turkiya Mablag' Fondining Turkiyaga maqsadiga yetishi uchun yo'l boshlovchi bo'lishi oshikor.

Xalqaro iqtisodiyot

To'liq xalqaro iqtisod nima va u nimani qamrab olgan bo'lsa, bu ta'rifni ishlatib, odamning nuqtai nazariga bog'liqdir. Ayniqsa, xalqaro savdo kabi davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy o'zaro ta'sirlarni qamrab oladi.

To'g'ri, xalqaro iqtisod - bu mamlakatlar o'rtasidagi savdo-sotiq bilan shug'ullanadigan tadqiqot sohasi hisoblanadi. Global bozorlar va xalqaro tanlov" kitobi quyidagi ta'riflarni beradi:

"Xalqaro iqtisodlar mamlakatlar bo'ylab ishlab chiqarish, savdo va sarmoyalarni belgilaydi va prognoz qilmoqda, AQSh kabi katta boy rivojlangan iqtisodlarda ish haqi va daromadlarning o'sishi va tushib ketishi va ko'plab mamlakatlarda xalqaro iqtisod hayot va o'lim masalasidir. 1700-yillarda Angliya hududida erkin xalqaro savdo masalalari bo'yicha munozarasi bilan boshlangan maydonda muhokama qilinmoqda va mahalliy korxonalar siyosatchilarni chet el raqobatidan himoya qilish uchun to'laydi.

Xalqaro iqtisodiyot instituti ta'rifi:

Xalqaro iqtisodiyot instituti tashqi iqtisod, jumladan tashqi manbalar, AQSh po'lat siyosati, Xitoyning valyuta kursi va savdo va mehnat standartlari kabi bir qator mavzularni o'rganib chiqadi.

Xalqaro iqtisodchilar "Iroqqa nisbatan sanksiyalar mamlakatdagi oddiy fuqaroning hayotiga qanday ta'sir qiladi?", "Suzuvchi valyuta kurslari moliyaviy barqarorlikka olib keladimi?" Va "Globallashuv ish mehnati standartlarining eroziyasiga olib keladimi?" Kabi savollarni o'rganadi.

Hech shubha yo'q, xalqaro iqtisodchilar iqtisoddagi ayrim tortishuvlarga qaramasdan ishlaydi.

Xalqaro iqtisodiy hamkorlik — xalqaro iqtisodiy munosabatlarning muhim ko'rinishlaridan biri. Jahon xujaligining rivojlanib, globallashuv jarayonining chuqurlashib borishi bilan xalqaro iqtisodiy hamkorlikning milliy iqtisodiyot taraqqiyotidagi ahamiyati ortib boradi. Uning asosiy sub'yektlari — davlatlar, transmilliy kompaniyalar, mintaqaviy va xalqaro iqtisodiy tashkilotlar hisoblanadi. 20-asrning 80-yillaridan e'tiboran, xalqaro iqtisodiy hamkorlik. doirasi kengayib, iqtisodiy munosabatlarni keng ko'lamda qamrab oddi, tashki va xalqaro savdo, kredit munosabatlari, valyuta va to'lov hisob-kitob sohasi, migratsiya va kapital chiqarish, mintaqaviy integratsiya, transmilliy kompaniyalarni tashkil etish va kredit moliya institutlarini shakllantirish, xalqaro iqtisodiy munosabatlarni tartibga solib, ilmiy texnika va ishlab chiqarish sohalarida muvaffaqiyatli amalga oshirilmogda. Xalqaro iqtisodiy hamkorlik uning sub'yektlari iqtisodiy manfaatlarini milliy chegaralardan

tashqarida ro'yobga chikdrishning eng maqbul yo'li hisoblanadi. Jahon davlatlari o'zlarining tub ichki manfaatlarini amalga oshirish maqsadida, ijtimoiy iqtisodiy taraqqiyot darajasidan kelib chiqqan holda xalqaro iqtisodiy hamkorlikning muayyan yo'nalishlarida faollik ko'rsatadilar. Sanoati rivojlangan mamlakatlarning axborot texnologiyalari savdosida, xalqaro valyuta kredit va moliyaviy institutlar faoliyatida yuqori mavqe bilan ishtiroki kuzatiladi. Rivojlanayotgan mamlakatlar xalqaro iqtisodiy hamkorlikning ishchi migratsiyasi, kapital kiritish, investitsiyaviy tovarlar importi yo'nalishlariga ustuvorlik beradilar.

O'zbekistonda mustaqillik yillarida jahon xo'jaligiga chuqurroq integratsiyalashish maqsadida xalqaro iqtisodiy hamkorlikh. bir necha yo'nalishlarida rivojlantirilmogda. Tashqi savdo tarkibini takomillashtirish, xorijiy investitsiyalarni jalb etish, xalqaro iqtisodiy tashkilotlar faoliyatida qatnashish, mintaqaviy iqtisodiy birlashmalar bilan hamkorlik qilish shular jumlasidandir. Keyingi yillarda O'zbekiston ishchi kuchini eksport qilish borasida ham xorij mamlakatlari bilan yaqindan hamkorlik qilmogda¹

Jahon xo'jaligining mohiyati, vujudga kelishi va rivojlanish bosqichlari

Jahon iqtisodiyotiga keng va tor ma'nolarda ta'rif berish mumkin². Keng ma'noda jahon iqtisodiyoti — bu milliy iqtisodiyotlar yig'indisi sifatidagi tizim hisoblansa, tor ma'noda — bu milliy iqtisodiyotning tashqi dunyoga tovarlar, xizmatlar va iqtisodiy resurslar yetkazib beruvchi qismlarinigina qamrab oluvchi tizimdir. Shu bilan birga sotiladigan mahsulotlar va omillarga asoslangan xo'jalik aloqalari yuzlab milliy xo'jaliklarni «jahon iqtisodiyoti» deb ataladigan bir tizimga birlash-tirishini e'tiborga olish lozim. Shu sababdan ham jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar o'zaro bog'liqdir.

Jahon iqtisodiyotining subyektlari. Jahon xo'jaligi tizimini sodda holda uning tarkibiy qismlari yoki asosiy qatnashchilari — subyektlaridan iborat mexanizm ko'-rinishida ifodalash mumkin. Ushbu subyektlarning asosiylari milliy iqtisodiyotlar, transmilliy korporatsiyalar (TMK), integratsion birlashmalar, xalqaro iqtisodiy tashkilotlar hisoblanadi. Milliy iqtisodiyotlar jahon iqtisodiyotining asosiy subyekti sanaladi. Milliy iqti-sodiyotlarga xos asosiy xususiyat shundaki, dunyoning aksariyat mamlakatlari iqtisodiy suverenitetni saqlab kelishmogda. Globallashuv jarayoni tufayli tashqi bosim-ning kuchayishiga qaramasdan mamlakatlarda eng

¹ qarang [Xalqaro mehnat taqsimoti](#), [Tashqi savdo](#)

muhim iqtisodiy qarorlar tashqa-ridan emas, balki milliy hukumatlar tomonidan qabul qilinmoqda. Shuning uchun ham jahon iqtisodiyotini tahlil etishda sanoat jihatdan taraqqiy etgan mamlakatlarda mavjud iqtisodiy rivojlanish tendensiyalariga tayanish lozim.

TMKlar faoliyati natijasida aksariyat mamlakatlar iqtisodiyoti o'zaro birlashib, xalqaro hududiy iqtisodiy birlashmalarni tashkil etmoqda. Ushbu birlashmalar jahon xo'jaligining muhim mexanizmiga aylandi, ba'zilari, jumladan Yevropa Ittifoqi (Yel) tashqi dunyoda o'z a'zolari nomidan faoliyat olib bormoqda. Ammo ko'pchilik mintaqaviy integratsion birlashmalar (Yel va Shimoliy Amerika erkin savdo assotsiatsiyasidan (NAFTA) tashqari) o'z a'zolari milliy iqtisodiyotiga kuchli ta'sir ko'rsatmaydi. Hozircha xalqaro iqtisodiy integratsiya jahonning nisbatan rivojlangan hududlarida muvaffaqiyatli amalga oshmoqda, boshqa hududlarda esa ushbu jarayon ularning rivojlanish darajasining ortishi bilan chuqurlashib boradi.

Xalqaro iqtisodiy tashkilotlarning muhim vazifalaridan biri —jahon iqtisodiyotining rivojlanishi to'g'risida statistik tahlillar, hisobotlar tayyorlashdan iborat. Amaliyotda Xalqaro valyuta fondi (XVF) (World Economic Outlook), Umumjahon banki guruhi (World Development Report), YuNKTAD (World Investment Report), Umumjahon savdo tashkiloti (UJST) (World Trade Report) va boshqa tashkilotlarning nashrlari keng foydalaniladi.

Xalqaro iqtisodiy munosabatlarning mohiyati va shakllari. Jahon iqtisodiyotining tizim sifatidagi faoliyati tovarlar, xizmatlar va ishlab chiqarish omillari-ning harakati bilan bog'liq. Ushbu bog'liqlik asosida xalqaro iqtisodiy munosabatlar yuzaga keladi.

Xalqaro iqtisodiy munosabatlar — bu rezidentlar va norezidentlar o'rtasidagi xo'jalik munosabatlaridan iborat.

Milliy iqtisodiyotning baynalminallashuvida xalqaro savdo tarixiy ahamiyat kasb etadi. Savdo aloqalari quldorlik tuzumida ham olib borilgan. Misol tariqasida Rim imperiyasi davridayoq yuridik jihatdan rasmiylashtirilgan xalqaro savdo-sotiqqlarning o'tkazilganligini keltirish mumkin. Bu turdagi savdo-sotiqqlar feodalizm tuzumida ham mavjud bo'lgan. Biroq mazkur ijtimoiy-iqtisodiy tizimlardagi natural xo'jalik yuritishga xos xususiyatlar tufayli xalqaro ayirboshlashga ishlab chiqarilgan tovarlar-ning juda oz qismi (qimmatbaho gazlamalar, javohirlar, ziravorlar, mineral xomashyo-larning ba'zi bir turlari, shirinliklar va h. k.) kelib tushgan. Natural xo'jalik yuritish-dan tovar ishlab chiqarishga o'tish asosida kapitalistik munosabatlarning yuzaga kelishi xalqaro savdo va jahon xo'jalik aloqalarining rivojlanishiga katta turtki bo'ldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Avdokushin Ye.F. Mejdunarodnyye ekonomicheskiye otnosheniya. – M.: YuNITI-DATA, 2008. – 196 b.
2. Bogomolov O.T. Mirovaya ekonomika v vek globalizatsii: Uchebnik. – M.: ZAO «Ekonomika», 2007. – 359 s.
3. Nazarova G.G., Iminov Z.M., Xalilov X.X., Xamidov O.B. Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar. Darslik. – T.: TDIU. 2011. – 276 b.
4. Mirovaya ekonomika i mejdunarodnyy biznes: uchebnik / kol. avtorov; pod. общ. red. d-ra ekon. nauk, prof. V.V.Polyakova i d-ra ekon. nauk, prof. R.K. Щенина. – 5-ye izd., ster. – M.: KNORUS, 2008. -688 s.